Карпо Хведорович Наумець, з фаху — полтавський булочник, нотар Базилевський, земський діловод Панько Коськин, Юрко Брень (цей так собі, без фаху) і, нарешті, Стасик Мірошниченко — це рада охтирської "Просвіти". Це місцеві стовпи українського руху. Це піонери українства ще за часів царату.

Знавець Охтирського повіту і його старовини, придуркуватий від старості дідок Твердохлібов, що й досі плутає—"Малоросія, Україна", чим компрометує всю "Просвіту", мировий суддя Вареник, два писарчуки з пошти, Ксана Коротенко, один студент, чотири пузаті дядьки, до сотні—худих, парубки та дівчата — це другорядний елемент.

Це нічого, що в Карпа Хведоровича є на бульварі Шевченка найкраща після "турка" цукерня та кілька добрячих будиночків по різних кутках міста, нічого так само й те, що писарчуки з пошти світять зеленими латками на задах чорних штанів, не важно й те, що Базилевський шукає прибутковішого місця, або Стасик Мірошниченко шиє на батьківські гроші червоні чоботи, жупан та шапку а ла Мазепа.

Це все — нічого.

Важно й головне, щоб була Україна. Бо—1917 рік. Її люблять першим коханням, за неї борються й приймають страждання всі члени ради.

Карпо Хведорович поїде в неділю на Ворсклу з родичами та компанією, попливе на човні (йому тоді стає сумно, пригадаються запорожці, байдаки, турецькі галери, й неодмінно хочеться співати або "Стоїть гора високая", або "Ворскла річка невеличка"), покупається гарненько собі в Шиманівці, а далі вже гуртом почнуть варити кашу. А як закипить та каша, як запарує навісна, тоді блисне булавою в руках Карпа Хведоровича жовта пляшка самогону власної продукції.

Затремтить тоді щось у грудях, заманеться Карпові Хведоровичу козацької волі та слави.

Ех! Всі брати Наумці були здавна свідомими українцями!

А як усі розберуть ложки, присунуть ближче ковбасу з оселедцями та візьмуть по першій, Карпо Хведорович зворушеним голосом розкаже про гетьмана Полуботка.

— ...Отак знущались над ним за наш рідний край, за нашу неньку Україну кляті вороги!..

Після третьої запропонує всім проспівати "Заповіта" і щирий захлипає рясними сльозами...

— За неньку Україну!..

Базилевського, як зустріне хтось із околиці Гусинки, де він виступав на мітинзі з промовою, ще й досі дратують:

— Так як? "Допірочку", кажете, "прапор"? Ги-ги-ги... Зрусифікована Слобожанщина! Не втне вона часом тієї

"мови".

— На якому язиці батьки говорили—на тому й ми будемо балакати. Що вони там вигадують! Аби язика ламати!..

Це, розуміється, так, але для того ж і "Просвіта", щоб боротися з народною темрявою та прищеплювати національну свідомість.

Але Базилевському після промов на зборах та сходах дістається чимало.

— І що то ви крутите? Повигадували ж! "Клюб", "фльота" чи як? Ги-ги-ги...

Але це також — нічого. Це—за Українську республіку!

Стасеві Мірошниченку навіть уві сні ввижається, наче його, "борця молодої України", як він себе називає, на зборах, коли Стасик долонею вниз протягне до голови зборів руку, насупиться й кине з-під брів стрілу, а далі удаваним, артистичним голосом:

— Прошу... (тут пауза)... слово,— йому здається, ніби студентський кашкет Семенченка вже смієтьея, повний отрути.

Панько Коськин — жонатий (двоє дітей і проектується третє), але закоханий у Марусю; ну так що ж? Стасик теж не може спокійно дивитись на здорові, тугі, що мов не луснуть від жаги, Ксани Коротенкової груди. Але це теж —нічого. Зате ж на обличчях усіх просвітян, навіть у "другорядного елемента", немов витавровано:

— За Україну!

І тільки старе,зморщене в дулю лице пана Твердохлібо-ва ще вимовляє:

— І за мать Малоросію!

Але ж у сім'ї не без виродка.

Загальні збори "Просвіти". Душно й накурено. Посередині стіл, за столом — рада. На столі розплескує світло гасова лампочка, що її Карпо Хведорович приніс із пекарні. На ослонах уздовж і впоперек куняють дядьки, біля стін та на вікнах вилискує молодь. Важливі справи:

І. Національний фонд. 2. Національне свято. 3. Націо: нальний концертний вечір.

Все національне; сорочка в Карпа Хведоровича — вишивана, національна, вуса в Базилевського, хоч і руді трохи, але довгі— національні; і навіть прізвище в недавнього перевертня, мирового судді — національне: Вареник!

Відроджується Україна!

Довго радились-міркували. Стасик робив "прошу", серйозно кахикав і брав слово, Ксана Коротенкова розправила стьожку на керсетці й подивилась на Семенчен-ка,— Семенченко не втерпів, пирснув і тихенько захіхікав; з кінцем, усе обійшлось гаразд, бо не прийшов чомусь пан Твердохлібов, з яким завжди розпочинались дискусії, де згадували Сковороду та Квітку:

— Так Україна чи Малоросія?

(А Твердохлібов, старий і упертий: "сестра Україна, як казав Сковорода, і мать Малоросія").

Карпо Хведорович щира душа! У запалі розстебнув коміра, погладив козацького вуса, мотнув енергійно чубом і запропонував, що він сам, своїм власним коштом спече на продаж у театрі пиріжки та пряники. Пиріжки й пряники можна легко продати, а надто, якщо панночки будуть розторопні, і це теж дасть неабияку копійчину на "Національний фонд". Збори радо ухвалили пропозицію і дякували Карпові Хведоровичу. Базилевському та Ста-сикові доручили виступити на вічі. Брень мав керувати художньою частиною. Наостанку ухвалено одправити мо-лебня з панахидою й запросити соборного настоятеля. Вареник мусив переконати попа говорити казань по-українському.

У біжучих справах Вареникові спало ще на думку освятити "Просвіту", після чого можна буде на Ворсклі — "по легкой рюмочке и огурцу" (він іще говорив, на жаль, по-російському), але цього тим часом у протокол не записали.

Під кінець, коли Стасик перевів стомлений погляд на Ксану й на хвилину оком спочив на червоному ґудзику, що в Ксани на грудях, прийшли електротехнік Павленко й корнет —а-ріБІоп Мурзинський. Павленко зробить у театрі ілюмінацію, Мурзинський у місцевому духовому оркестрі —"привідця",— і через те буде конче потрібний для концерту.

Перетомлені просвітяни, мокрі й червоні від поту, розходилися. Дівчата з парубками лишились готувати на продаж прапорці й плести вінки.

Стасик провів Ксану додому й тричі поцілувався, збрехавши, ніби розбита верхня губа в нього була ранена шпагою під час "герцю". Насправді — він просто упав колись малим із груші. Але — це нічого. Зате кравець Хацкелевич, що його серйозно налякав Стасик позавчора давньою гуманською різаниною, вже дошивав жупана, а Хацкелевичка встромила в мазепинку гусяче перо й випрасувала сині шаровари.

Писарчук із пошти, розглядаючи під срібними липами плями на місяці, декламував повний млості:

— Тиха украинская ночь...

Свято затьмарилось від самого ранку базарною провокацією. Ну, треба ж було Хацкелевичеві кінчити роботу ще в п'ятницю й самому принести її Стасеві додому! Червоні чоботи від шевця Стасик приволік на своїх ногах сам.

— А що це ти, сину, вигадав? Батьківські гроші на жупани та шаровари переводити? — став посеред хати й уперся в боки Стасів батько. (Стасик, як письменний, вів у нього листування та рахунки з покупцями конопель).— А камилавка з пером — на чорта?..

Покрутив у руках "мазепинку" й перевів суворі очі на Стася. Батькові видалось це все дуже непевним і просто підозрілим.

Становище було, власне кажучи, йолопське. Хацкелевич сів на ослона, витер з лисої голови піт червоною, сопливою хусткою й блимав маленькими в жиру очима, вельми здивований і навіть трохи спантеличений і стурбований. Стасик почервонів, далі встав і зробив лицем кислицю:

— Е-е-е... Та це, тату, розуміється... це... це мені "Просвіта" пошила... я, бачите, добре граю в п'єсах, так це вони... до театру зробили. Це —"Просвіта", тату, розумієте?..

— А-а!.. Ну, як "Просвіта" — це друге діло... Що ж ти в них там дослужився, чи як?

— Ну-да, ну-да! Це, розумієте, до театру...

— А чобітки добрі пошили! Любо й подивитись, аж очі вбирають...

Батько був задоволений. Ще з суботи йому кортіло похвалитись на базарі успіхами Стася; а в неділю, коли ще тільки з'їздились хуторяни та котелевці, він був уже на базарі.

Гарна штука ото базар! І хто його тільки вигадав. Тут тобі й спродатись, тут побалакати про новини, про врожай, про Бондаренкову леваду — чи не надумали її продавати, порадитись... Без базару — що б і робили! Біля воз|в шикувались миски, полумиски, глечики, волоцюгою на віхті соломи розляглась торба, десь виглянули свіжі, зелені, мов

жабенята, огірки. По ятках розкладали хліб, до м'ясниць звільна їхали скривавлені вози. Коло ніг на землі поралась баба біля сметани. Стасів батько підійшов до копи яєць.

— А почім, тітко? — ліньки спитав, аби спитати, потім подивився на купу ще раз і подумав: "Ото, коли б червінців стільки, га?" — Він ще трохи помилувався з яєць і тоді вже підійшов до своїх односотенців.

— Ну, як воно, Григорію Кондратовичу, живеться? Привітали його легкою посмішкою (завидки, завидки

шарпаків беруть!).

— Та як вам сказати...— відповів, не поспішаючись, поважно.— Щось коноплі не того... Добре, що "Просвіта" оце справила Тихонові чоботи та жупана, а то не знати б за що і вдягти парубка. Сутужно було б зовсім...

— Які це чоботи?

— Еге-е! Та не тільки чоботи, ще й сині штани та камилавку з пером! Тільки вже не знаю — на чорта йому та камилавка?..

— Та не може бути, що "Просвіта"! Це якась, Григорію Кондратовичу, брехня!

— Як брехня? — схопило його за самісіньке серце: — Кажу ж, що "Просвіта"! Дослужився, значить, хлопець, от і пошили на празники в киятри ходити.

— Ах, вони ж падлюки! Так це за наші копійки, що на книжки давали, вони чоботи та камилавки шиють! — спалахнула враз половина гурту.

— Моєму Іванові так не пошили!

— Та де там!—уплутався хтось свіжий.— Там уся рада на маніхестаціях буде в червоних чоботях. А камилавку — так то для голови пошили.

Стасів батько переконував, що й камилавка — синові, та його вже ніхто не слухав.

— От же сучі сини!

— Стерви, й більш нічого!

— Камилавки та жупани носити їм! Га?

— Так ото аж уся рада буде в червоних чоботях?

— Та, як тільки побачимо, з ногами зірвемо! Свіжа чутка дзигою облетіла базар і докотилась аж до

"Просвіти". Становище зовсім несподівано стало досить напруженим і навіть загрозливим. На базарі стихійно розпочався мітинг.

Рада збилась у "Просвіті" в куток і обмірковувала. Семенченко стиха чогось хіхікав собі осторонь у руку, Карпо Хведорович одкидав далі назад чуба, розводив, озираючись на всі боки, руками й:

— Я не розумію!.. Я, панове, зовсім не розумію!.. Наша воля стоїть на трупах (він завжди це так казав у патетичних хвилинах і цим завжди брав гору над своїми опонентами). А це — просто провокація!..

Базилевський хитав головою і підтакував:

— Провокація, провокація! Безперечно, провокація!.. Нарешті, хотіли були послати втихомирювати Бази-

левського, але, як на те виявилось, що треба вже рушати на майдан. Поміркували ще, посперечались і пішли.

Юрко Брень позичив у земстві пару дебелих волів і ще звечора старанно причепурив фуру квітами.

Уранці — обмотав круті роги жовто-блакитними стрічками й за допомогою Павленка та Мурзинського приладнав посередині фури великого жовто-блакитного прапора з, намальованою на ньому дівчиною.

Це була Стасикова вигадка — молода Україна, значить.

Коли напоїли волів і наділи ярма — у фуру напхалось із півтора десятка дівчат та парубків, і фура, наче квітник, замиготіла різнокольоровими стрічками, червоними —плахтами та синіми штанами. Брень хвилювався, бо воли мали йти на чолі процесії. За українським звичаєм. Як колись у козаків іще.

Вареник позавчора перебалакав із соборним настоятелем; він, як людина практики,— дав трохи авансу, і настоятель розпорядився, щоб усі соборні панотці з чудотворною іконою та корогвами були на маніфестації також. Про це заздалегідь попередили всіх церковних дзвонарів. Але Павленко на всякий випадок послав Володьку Наумця (десятилітня надія і гордість Карпа Хведорович а) до Миколаївської церкви нагадати.

На Успенському майдані умовились збиратись і вже відти рушати всім походом до собору через увесь бульвар Шевченка.

Дівчатам із парубками дуже швидко обридло дожидати в земському дворі, і вони причвалали на майдан раніше від усіх. Цікавих назбиралось сила.

— Добрі волики!..— розглядав за допомогою кілка, яким штрикав у всі боки волів, присадкуватий дядько.

— Та чого ж це вони тільки на Зелені святки виїхали? Ярмаркувати, чи що? Так і ярмарку наче нема...

— Та це ж кумедії будуть показувати.

— Кумедії, кажете? Як же це так? Такий празник, люди до церкви, а вони кумедії!.. Це щось догори ногами пішло...

Скептицизм дядьків підкосив увесь початок.

Мурзинський, засапавшись, як загнане щеня, приніс із "Просвіти" новий наказ: воли мають зараз же рушати до собору. Там, у "Просвіті" вирішили, що якось воно справді незручно буде пускати волів разом із іконою й попами. Отже, хай воли — самі, а ікони й похід — окремо.

Оперезані юрбою цікавих, флегматичні воли ліньки рушили. Отут-то воно й почалось усе! Дзвонареві на Мико-лаї раптом мигнула в очах курява й потяглась за юрбою вздовж бульвару.

— О! Щось рано несуть...— поміркував якусь мить дзвонар, потім зміряв очима куряву; сумніву більше не було — ікону несуть. Тоді він перехрестився й ударив у дзвони. Спас підхопив і собі, а далі вже важкий соборний дзвін розгойдався, бевкнув,— одскочив, і кликав, і вітав процесію.

Фура поважно перевалювалась через великодній дзвін і байдуже тяглась до собору. Дівчата й парубки, що в фурі, жирували й сміялись; їм було не до дзвонів. Але дядькам це не подобалось.

— Це вже й волів завели дзвонами зустрічати! Все — догори ногами!..

Проте, хоч би там тепер що, а дзвонарів було вже пізно зупинити. Захоплені, натхненні, вони конкурували поміж собою: собор з Миколаєм, Миколай із Успінням... Здивовані батюшки зустріли волів на півдорозі... Щоб не поглиблювати непорозуміння, довелось повертати за волами. Збиті з пантелику рада та просвітяни наздогнали процесію й приставали по дорозі. Червоних чобіт не було ні в кого — навіть Стасик, щоб уникнути можливих ексцесів, одягнув "кльош" і лаковані черевички. Це внесло в маси заспокоєння.

Шикувались, як було сказано в програмі свята,—"під блакитним небом і золотим сонцем", по середині майдану, що перед собором.

Панахиду й молебень зіпсував сам пан отець настоятель. Проспівали "Вічну пам'ять", просвітянський хор затягнув "Заповіт", а далі гримнув "Ще не вмерла", і настоятель вийшов говорити казань. Та в саму щонайпа-тетичнішу хвилину він забув про агітацію Вареника. Збився з теми й почав не до речі:

— Во ім'я отця, і сина... От, люди добрі... говорят, что бога — нет. А я вам говорю, что это все — брехня, бог есть. Это одни только безнравственные, с темным прошлым люди, мерзкие хулители православной веры...

Вареник оддалік щосили моргав і показував пальцем на "Просвіту". Настоятель спам'ятався.

— Ви пригадуєте, люди добрі, що робили запорожці, коли хтось приходив до них у Січ? Що вони сначала в нього питали?..

Карпо Хведорович, що стояв біля аналою, благопристойно й рішуче, як учень у класі, відповів:

— "Отче наш" — знаєш?

— Істинно! А потому будем же й ми, як наші прадіди, почитать нашу матір православную церков...

Хтось, запізнившись, приніс із "Просвіти" великого Тарасового портрета в кожусі та шапці.

— О! Тут ікони, а він у шапці!-.

■— Чи не можна було б якогось іншого, щоб, знаєте, без шапки, а то воно якось не теє...

Переконувати сполошених пустились Базилевський та Ксана Коротенко. А Ксана — та вміє!..

Панько Коськин виліз поза списком і чергою на трибуну й почав доводити, відкіля пішла Україна. Карпо Хведорович оповідав усім навколо себе про гетьмана Полуботка й плакав. Стасик підліз до Ксани й, стиснувши їй під запаскою гарячу руку, прошепотів на вухо:

— Значить, сьогодні — після концерту? Маніфестація розходилась.

Шумить-тріщить охтирський театр біля дерев'яного мосту під п'ятьма вербами. Прибрався по-святковому молодими кленами та сосною, мов стара дівка на вінчання, порозвішував на вогких стінах

плакати та рушники й оперезався жовто-блакитними биндами. Національний концерт.

Карпо Хведорович із дружиною та наймичкою порається коло продажу пиріжків та пряників, якась пані в червоній керсетці та плахті сіла в кіоск і порозкладала пасіянсом перед себе "Хто ми й чого нам треба" Хоткеви-ча, музики підстрибують на дзиґликах:

— Гей, нуте, хлопці, добрі молодці! (Мурзинський же там "провідця!").

Та не так потіє з пиріжками Карпо Хведорович, не так тремтять незліченні декларатори й запирає духа хоровим дівчатам, як за лаштунками готується до сьогоднішньої інсценівки Байронового "Мазепи" за Старицьким, Стасик Мірошниченко. Це буде озюмина всього концерту. Це зробить, як того певний Стасик, у масах великий національний здвиг.

Стасик грає, розуміється, роль самого гетьмана, так би мовити, першого борця за самостійну Україну. Роль Мазепи.

Червоні чоботи, жупан та мазепинка — на ньому вже давно. Мурзинський приніс йому Павленкову двоцівку й позичив у міліціонера шаблю.

Павленко порозвішував на сцені електричні ліхтарики з повирізуваними зірками. Це буде зоряне небо. Правда, в пролозі поеми, якого прочитає перед початком Коськин, сказано, що ніч була темна, але Павленко приладнав збоку ще й вольтову дугу, щоб було місячно, воно так усе ж більше якоїсь поезії і нагадує "Тиха украинская ночь".

Хтось із друкарні приніс свіжі програми. Його зім'яли.

— Де я?., де?., де?..

— Ось, ось: "Лопунько продекламує"...

— А ось: "Інсценівка поеми Байрона "Мазепа". Роль гетьмана Мазепи виконує Т. Мірошниченко".

— Я не граю! — одрубав Семенченко, що мав бути Карлом XII. Його забули помістити в програмі. І даремно Стасик, покликуючись на національну свідомість та спільну справу, зо всіх сил переконував його не одмовлятись.

— Грайте самі, а я не хочу. Мені що? Скажіть, будь ласка!..

Зз^ер голову, закопилив губи й пішов.

"Ну й дрянь же!" — подумав досадно Стасик. (Він вважав себе за демократа й представника "народу" і через те не любив паничиків).

— Студентський кашкет!..— кинув напівголоса зневажливо й мотнувся прохати Базилевського взяти роль. Базилевський образився, бо був уже під літами й до того ж — членом ради.

Добровільно згодився тільки Писарчук із пошти.

Час хутко біг. У партері не було вже місць, тиснулись у проходах. Ксана Коротенко моргнула Стасеві й полізла в суфльорську будку суфлірувати. Мазуринського і Карпа Хведоровича екстрено викликали на. сцену.

— Панове товариство! — озвався до них, мов кошовий до курінних, натхненний Стасик: — Так дивіться ж: після прологу ви, Мурзинський, заграєте сигнал, а ви, Карпо Хведоровичу, отак (Стасик, щоб пояснити, зробив "антраша"), ніби це десь здалека,— стукніть у барабана. Це значить — Полтавська баталія скінчена й гармати вже збираються спочивати.

— Добре, добре!.. Ми вже постараємось!' — запевнив щирий Карпо Хведорович.

— Можна буде ще, розумієте, під час моєї промови разів тричі стукнути, але ж не більше, бо Полтавська баталія скінчена й хіба тільки козаки де-не-де ще одбива-ються. Так прошу!

Мурзинський і Карпо Хведорович метнулись за лаштунки. Карлові не було одягу. Якось забули про це подбати.

— Та й на чорта! — заспокоював Стасик писарчука: — Полтавська баталія скінчена. Ніч. Карло з Мазепою спочивають. Значить, можна бути і в самій білизні. Вопрос исчерпан!

Коськин пригадав, що ніч, здебільшого, буває прохолодна, до того ж незручно, як там собі не хочете, лежати Карлові перед Мазепою і публікою в спіднях: збігав у чепурню й приніс Карлові плахту. Це не буде суперечити цілості й гармонії інсценівки, додержує національний кольорит і, головне, практично. Стасик щиро дякував Коськинові за вигадку. Хижим звіром за завісою, в залі ревіла публіка: "Время-а-а!.."

* Коськин метнувся за лаштунки читати пролога. Завіса, немов ужалена, одірвалась від підлоги, замислилась на середині мент, а далі вже флегматично полізла до стелі.

За лаштунками Мурзинський ніс грамофонний рупор і стеаринову свічку. Електрики сюди чомусь не провели.

На пюпітрі лежав скручений, мов древня грамота чи універсал, переписаний рукою Коськина пролог.

Коськин кахикнув на всю сцену, підніс до рота грамофонного рупора й свічку.

Зникла хмара нічна,

Змовкла буча страшна,

Буча славна,

Полтавська, кривава...

Замордована рать

Полягла спочивать

Між валами.

Приспала...

Мурзинському захотілося чхати, і він чхнув. Свічка заблимала, лукаво моргнула й згасла. Коськина охопив жах.

— Дайте сірники!

— Ей-богу —нет!

Коськин кинувся до чепурні. У коридорі Карпо Хведоро-вич тяг на пузі здоровенного барабана.

— О! Запаліть, будь ласка!

— Розумієте...— Карпо Хведорович лапав кишені.— Нема! От оказія!

У чепурні ліпив собі вуса Радченко. Він грав вартового козака, якого статистом дожидав кіцець інсценівки, але до своєї ролі він готувався завзято.

— Ой-ой-ой! Що ж його робити?.. Більше тут немає нікого? — Радченко в Коськиних очах давно вже —0. Але Коськинові хотілося плакати.

— Радченко!..— Коськин благаюче простягнув до нього руки: — Збігайте, будь ласка, в залу за сірниками. Позичте в когось!.. Ви ж розумієте, там...— і Коськин безнадійно ткнув свічкою до сцени. Радченкові давно вже коіртіло показатись перед публікою в жупані, і він залюб-кжзгодився.

Павленкові уявлялась інсценівка не інакше, як:

Гром пушек, топот, ржанье, стон,

И крик, и ад со всех сторон...

і він для більшого фурору дістав десь "пугача" й коробку пістонів. Покладені коло лаштунків пістони дожидали своєї черги. Коськина за лаштунками все ще не було. Карло від ніяковості глибше заліз під плахту, а Стасик почував себе гірше, аніж сам полтавський Мазепа. У партері росло здивування й неспокій*, публіка не могла збагнути мовчазного сюжету. їй почало вже здаватись, що артисти забули свої ролі й партачать. Вона хвилювалась.

Хтось крикнув: "Голосніше"! До Стасевого вуха полетіло навіть:

— Єслі спектаклі — так, пожалуста, спектаклі, а не пантоміни викамарювати! Тоже "артисти"!

Вох-пш-ш-ш-рясь-рясь-пш-ш-ш!!!

Десятилітній Володька Наумець (надія й гордість Карпа Хведоровича) поночі необачно наступив на оістони.

А Мазуринському цього тільки й треба. Підкинув по-кавалерійському корнета, зробив фізіономією "скобку" й — тта-та-та-та-та-а-а... тім-та-рата-там...

Під сценою Карпа Хведоровича шпигнуло. Вже почали? Він мерщій розстебнув коміра, засукав, щоб зручніше було стукати, рукава й гахнув щодуху в барабана.

Мурзинський, не стерпів і заграв знову.

Здивування у вигляді Коськина з запаленою свічкою й роззявленим ротом застрягло від несподіванки в дверях. Його розбудив Павленко:

— Да помогите же! Разве это артиллерийская стрельба... Нате ополоника — бегите скорее до Карпа Хведоровича!

Коськин прихватив ще малого барабана й мигнув драними підошвами до драбини під сцену.

А на сцені — Стасик, не дожидаючи продовження прологу, почав свій монолог. Ксана коротенько випиналась із суфльорської будки, підказуючи монолог, і шикала до лаштунків. Мурзинський збоку схопив її виточений у штрикалку гострий погляд і вирішив, що це вона йому — треба більше.

Біля барабана порався вже й Павленко.

— И крик, и ад со всех сторон. Бум-гах-бум! Бум! Бум!..

Його захоплював хаос і боротьба. Володька Наумець щосили тупав об підлогу ногами. То десь мчала московська кіннота й утікали козаки із шведами.

Базилевський у партері був стурбований. Незвичайний такий початок здивував і його, а, крім того, він боявся можливості провокації та обструкцій. А коли Мурзинський — ні сіло, ні впало — почав вигравати якогось фривольного марша, Базилевський шугнув до сцени:

По обидва боки завіси двоє сторожів хапались за животи від небувалої комедії. Соколом кинувся до них Базилевський, щоб скоріш спускати завісу.

...Казка довга моя,

А вже блідне зоря,

Ми ж обидва тікаєм з Вкраїни...

Небезпечний наш шлях по...

Стасика ошпарило.

— Як?! Завіса?.. Я ж тільки-но почав увіходити в роль!..— Йому пронизало мозок: — Це все навмисно! Це ніхто інший, як Коськин і Семенченко!.. Дряні! — випалив він спересердя і — зі сцени.

Публіка ляскала. Вона подумала, що — кінець: їй все одно,— крім бою, не було чути нічого.

Карпо Хведорович ліз драбиною на сцену.

— Добре били? Прямо тобі баталія! Хе-хе-хе...

Стасик кинув гамлетівський погляд і, страждаючи, поклав на груди руки:

— Просив же: один тільки раз стукніть!.. Ех! Що ви тільки наробили!.. Що ви наробили!

Стасик патетично стиснув скроні й одвернувся. З-за лаштунків виринув Коськин.

— Ну?..— І зробив бровами й ротом запитання. Лясь! Кощава Стасикова рука прилипла на мить до

червоної Коськиної щоки й одскочила, щоб дати вдруге.

— Падлюко! Я тобі покажу, як "Мазепу" мені псувати!..

— Що?!

Коськина різало дати й собі. Базилевський і Брень за допомогою Павленка розвели їх. На сцену перся Стасів батько.

— Ну, спасибі ж вам, спасибі! Добрі чобітки пошили, добрі!..

Музики грали "Малоросійське попурі".

Карпо Хведорович вискочив у фойє й, витираючи блакитною хусткою з чола піт, проковтнув пиріжка і сів за чай.

Після концерту в жупані, червоних чоботях та з Павленковою двоцівкою за плечима Стасик стиснув Кса-ну під гарячі пахви й повів за місто в бір.

Місяць, мов любастий безсилий дідок, сласно подивився Ксані під хустку і, застидавшись своєї старечої легковажності, шугнув на хвилину за хмарку, потім знову виринув і поцілував Стася в розбиту верхню губу,

хитро посміхнувся на листі кущів і, зовсім уже знесилений, кволими, анемічними рухами розправляв бганки на грудях Ксаниної керсетки.

— Дряні! І крихти немає в них мистецького чуття!

Стасик подивився на небо, схилив на Ксанине плече свою голову й штучним, не своїм голосом декламував закоханий:

А ти, всевидящее око!

І ти дивилося глибоко

І не осліпло? Око, око!..

1922